

O'ZBEK XALQ MUSIQA IJODI FANI DOIRASIDA BASTAKORLIK IJODINING
TARIXINI O'RGATISH ORQALI TALABALARDA SAN'AT VA MADANIYATGA
MUHABBATNI SHAKLLANTIRISH

M.Djumaboyeva

Qo'qon Musiqiy ta'lim kafedrasida dotsenti

M.Bahromova

M.Mirzaliyeva

M.Ahrorova

Sh.Toshpo'latova

R.Ahmedova

Musiqiy ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek xalq musiqasi ijodiy fani doirasida bastakorlik ijodining tarixini o'rgatish orqali talabalarda san'at va madaniyatga muhabbatni shakllantirish borasida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: bastakor qo'shiq, uslub,meros, tarbiya ijod, ta'lim, madaniyat, yo'ndoshuv, nota, musiqasi, professional, ijrochilik, san'at, ta'lim, tarbiya.

Abstract: This article talks about the formation of love for art and culture in students by teaching the history of composition within the framework of the science of Uzbek folk music.

Key words: composer's song, style, heritage, education, creativity, education, culture, approach, note, music, professional, performance, art, education, upbringing

Bugungi kunda ta'lim jarayonini tarixiy saboqlar bilan amaliy o'zlashtirish zamon talabidir. An'anaga asoslangan va zamon talabida ijodiy yondashgan amaliyotning natijasi samarali bo'lishi shubhasiz. O'zbek musiqasi san'ati asrlar osha o'zbek xalqi tomonidan ulug' ma'naviy qadriyat sifatida ardoqlab kelingan. Bastakorlik – yaqin va O'rta Sharq mamlakatlarida an'anaviy, mumtoz musiqasi uslubi zaminida yuzaga kelgan badiiy an'ana, ijodiy kasb turi, musiqasi ijodchiligi. Quyidagi ijod shoxobchalarini o'z ichiga oladi: 1) xalq orasida tanilgan muayyan kuy yoki ashula yo'lining o'zgacha mustaqil ko'rinishi (qayta ohangga va usulga solib, mualliflashtirilgan namunasi) ni yaratish. U yillar osha og'zaki uslubda shakllanib, rivojlanib kelgan; xalq orasidan ajoyib bastakorlar, ijrochilar yetishib chiqqan. O'zbek musiqasi ijodkorligi asosan bastakorlik uslubida shakllanib kelgan. Hozirgi davrga kelib esa o'zbek musiqasi san'atida Yevropa musiqasi nazariyasiga asoslangan kompozitorlik uslubi ham keng rivojlandi va bu uslubda o'zbek kompozitor - bastakorlari ham ko'plab musiqasi durdonalarini yaratmoldalar. Kompozitorlarning asosiy ijod manbai bu xalq musiqasidir. O'zbek bastakor va kompozitorlari ana shu cheksiz manbadan foydalanib musiqasi san'atining turli janrlarida ijod qilmoqdalar. O'zbekiston Bastakorlar uyushmasi O'zbekiston Xalq Komissarlari kengashining 1938 yil № 203-qaroriga binoan tashkil topgan.²¹.Respublikada faoliyat ko'rsatayotgan kompozitor va musiqashunoslarni

²¹ X. G'ofurbekova. Bastakor Saidjon Kalonov. //Musiqasi ijodiyoti masalalari. I to'plam. – T., 1997.

g'oyaviy va ijodiy birlashtirish maqsadida O'zbekiston xalq artisti, atoqli kompozitor va dirijyor Tolibjon Sodiqovga uyushmani tuzish uchun rasman vakolat berildi. Respublika hukumatining xalq Komissarlari 1940 yil 21 fevral № 258 - qaroriga binoan O'zbekiston bastakorlar uyushmasi 1 sezini 1941 yil oktabr oyida o'tkazish belgilandi hamda a'zolari tasdiqlandi: T.Sodiqov—rais, Muxtor Ashrafiy - rais o'rinbosari, K. Abdullayev - mas'ul kotib, T. Jalilov, Yunus Rajabiy, N. Mironov, A. Kozlovskiy, Yelena Romanovskaya, Mutal Burhonov, Viktor Uspenskiy, Sh. Ramazonov, I. Ikromov, Matyusup Xarratovlar - hay'at azolari qilib saylandilar. K. Abdullayev o'z arizasiga ko'ra mas'ul kotib vazifasidan ozod etilgach, o'rniga musiqashunos YE. YE. Romanovskaya saylandi.²²

Sobiq ittifoq hukumati qaroriga asosan 1939 yili «Kompozitorlar uyushmasi» va «Musiqqa fondi» ta'sis komiteti tashkil etilgan edi. Uyushmaning birinchi tashkiliy qurultoyini o'tkazish 1941 yil noyabr oyiga belgilandi. Mazkur tashkilot tarkibiga boshqa respublikalar uyushmalari qatori O'zbekiston Bastakorlar uyushmasi ham kiritildi va «O'zbekiston musiqqa fondi bo'limi» tashkil topdi. Sinsadze – direktor, Kolesnichenko bosh hisobchi etib tayinlandilar. 1941 yil 22 iyunida boshlangan Ikkinchi Jahon urushi mazkur ijodiy uyushma qurul-toylarini o'tkazishga imkoniyat bermadi. Urush yillari O'zbekistoi kompozitorlar uyushmasi va uning «Musiqqa fondi» jangovar shtabga aylandi. Ayrim sanatkorlar qo'llariga qurol olib jang maydonlariga otlandilar, qolganlari esa adabiyot va sanatning rivojlanish jarayonida faol mehnat va ijod qildilar. Bastakor va kompozitorlar, shoir va dramaturglar bilan hamkorlikda musiqaning barcha shakl va janrlarida ijod qilib, yangi - yangi musiqiy va sahna asarlar yaratdilar. Bu jarayonda, yukorida tilga olingan hay'at a'zolari bilan birgalikda K. Jabborov, F. Sodiqov, S. Kalonov, N. Xasanov, P. Raximov, M. Niyozov, Nishonov, M. Salimov, O. Toshmatov, K. Mansurov, M. Murtazayev, A. Allaberganov kabi bastakorlar, konservatoriyasining professor, pedagog va talabalari ham qo'shildilar. 1948 yil 11 - 14 oktabrda O'zbekiston Bastakorlar uyushmasining 1 qurultoyi bo'ldi. T. Sodiqov hisobot ma'ruzasida respublikamiz musiqqa madaniyatining rivojlanishidagi yutuq va muammolariga to'xtab o'tdi. Qurultoy dasturida kompozitorlarning musiqali spektakllari, turli janrlarda yaratilgan musiqali asarlari yangradi. Qurultoyda uyushmaning hay'at azolari, rais lavozimiga kompozitor Sobir Boboyev, rais o'rinbosari lavozimiga B. Giyenko, taftish komissiyasi a'zolari va uning raisi etib I. Akbarov, «O'zbekiston musiqqa fondi» hay'at a'zolari, uning raisi etib V. Meyyen saylandi. Direktor vazifasiga R. Gisin tasdiqlandi.

1955 yilning 10-16 dekabrda O'zbekiston Bastakorlar uyush-masining II qurultoyi bo'lib o'tdi. Uning dasturida uchta simfonik konsert, bitta o'zbek xalq cholg'ulari orkestri konserti, kamer konsert, xor konserti hamda G. Mushelning «Raqqosa» baleti, T. Sodiqov va R. Glierning «Gulsara» operasi, T. Jalilov va G. Mushellarning «Muqimiy» musiqali dramalari namoyish etildi. S. Boboyev «O'zbekiston musiqqa madaniyatining rivojlanish jarayoni, muammolari va san'atkorlarning vazifasi» mavzuida ma'ruza qildi. Minbarga chiqkanlar konsert dasturlariga kiritilgan asarlarning yutuq va kamchiliklari, musiqani targibot qilishdagi muammolar to'grisida o'z fikr va mulohazalarini bayon qildilar.

²² T. G'afurbekov. O'zbek bastakorlik ijodiyotida mualliflik masalalariga doir. // Musiqqa ijodiyoti masalalari. 2 to'plam. – T.,2001.

Hay'at raisi lavozimiga Mutal Burhonov, uning o'riibosari etib B. Giyenko, mas'ul kotib etib M. Aliyev, taftish hay'ati raisi etib I. N. Karelova saylandilar. «O'zbekiston musiqa fondi» raisi vazifasiga V. A. Meyyen, direktori etib L. R. Gisin tasdiqlandi.²³

1960 yilning 8-14 iyunida O'zbekiston Bastakorlar uyushmasining SH - chi qurultoyi bo'ldi. Uning konsert dasturida kompozitorlarning turli shakl va janrlarda yaratgan yangi musiqiy asarlari 7 ta konsertda namoyish qilindi, shuningdek, quyidagi spektakl va kinofilmlar delegat va mexmonlar e'tiboriga xavola etildi: S. Yudakovning «Maysaraning ishi» operasi, T. Jalilov va G. Sobitovlarning «Nurxon» musiqali dramasi, I. Akbarov musiqasi bilan «Ikkinchi gulshan» va M. Leviyev musiqasi bilan «Mahallada duv - duv gap» badiiy kinofilmlari ko'rsatildi. M. Burhonov «O'zbekiston musiqa san'atining rivojlanish jarayoni va san'atkorlarning vazifalari» mavzuida ma'ruza qildi. U respublikaning musiqiy hayotidagi yutuq va kamchiliklarga, hamda yechilmagan muammolariga to'xtalib o'tdi. Shu bilan birga kompozitorlarning ijodiy faoliyatidagi jiddiy nuksonlar tankid ostiga olindi. Qurultoy kun tartibi haqida qaror qabul qildi va tashkiliy masalani ko'rib chiqdi.²⁴

1965 yilning 7 - 15 martida O'zbekiston Bastakorlar uyushmasining V sezdi bo'ldi. Sezdi dasturida turli janrlarda yaratilgan asarlar, jumladan S. Boboyevning «Hamza», M. Ashrafiyning «Shoir qalbi», M. Yusupovning «Xorazm qo'shig'i» va R. Hamroyevning «Zulmatdan ziyo» operalari, G. Mushelning «Kashmir afsonasi» baleti, M. Leviyevning «Toshbolta oshiq», S. Boboyevning «Ikki bilaguzuk» va A. Muhamedovning «Jon qizlar» musiqali komediyalari, Hamid Raximovning «Ishqing bilan» musiqali dramasi namoyish qilindi. Hay'at raisi S. Boboyev «O'zbekiston kompozitorlari va musiqa-shunoslarining ijodiy faoliyatidagi yutuq va muammolar» mavzuida ma'ruza qildi. 1967 yilning sentabr oyida O'zbekiston Bastakorlar uyushmasining Qoraqalpog'iston bo'limi ochildi. 1971 yilning 15 noyabr - 2 dekabr kunlari O'zbekiston Bastakorlar uyushmasining VI sezdi bo'ldi. Uning dasturida kompozitorlarning simfonik, vokal - simfonik, kamer cholg'u, kamer - vokal asarlari, o'zbek xalq cholg'ulari orkestri uchun kuy va qo'shiqlar, qo'shiq va romans, estrada, xor jamoalari va bolalar uchun yozilgan asarlar yangradi. quyidagi sahna asarlari: A. Berlinning «To'y kuni» (A. Rozov librettosi) operasi, M. Ashrafiyning «Temur Malik» baleti, R. Vil'danovning «O'n ikkinchi kecha» (Shekspir pesasi asosida) musiqali komediya, D. Zokirov va K. Jabborovlarning «Mening jannatim» musiqali dramalari namoyish etildi.

1987 yilning 12 - 18 dekabrda O'zbekiston Bastakorlar uyushmasining IX sezdi bo'ldi. Musiqali teatrlarda R. Abdullayevning «Quyoshga ta'zim» balet - oratoriyasi, S. Jalilning «Zebuniso» operasi, U. Musayevning «To'maris» baleti, M. Bafoyevning «Yettinchi jin» musiqali dramasi, M. Leviyevning «Mangulik» musiqali dramasi tomosha-binlarga havola etildi.

Shuni aytib o'tish joizki, XX asrning 60-70-80 - yillarida O'zbekiston Bastakorlar uyushmasi tashabbusi bilan Toshkentda har yili O'rta Osiyo va Qozogiston kompozitorlarining asarlaridan «Simfonik musiqa festivali» o'tkazildi. Mazkur festivalni o'tkazishda O'zbekiston xalq artisti, professor dirijyor Z. Haqnazarov rahbarligidagi simfonik orkestrning faoliyati muhim rol o'ynadi.

²³ P. Абдуллаев. Фольклор и профессиональная музыка устной традиции. //История узбекской музыки. III том. – Т., 1991

²⁴ Т. G'ofurbekov. Bastakorlik ijodiyoti tarixidan. //Saylanma. – Т., 2009. 9-b

O'zbekiston Bastakorlar uyushmasi a'zolarining 1990 yil 29 oktabrda o'tkazilgan umumiy majlisida tashkilotning yangi Nizomi ishlab chiqilib, 1991 yilning 3 yanvarida tasdiqlandi va o'sha kundan kuchga kirdi. Mazkur Nizomda uyushma maqsadi va vazifalari aniqlandi. Uyushmaning asosiy maqsadi: «O'zbekiston milliy musiqasini keng ko'lamda boyitish va yuksaltirish, O'zbekistonda yashaydigan boshqa xalqlar musiqasi kamol topishiga muntazam yordam berish, musiqiy tarbiyalashga butun kuch - qudratini safarbar etish, O'zbekiston kompozitor va musiqashunoslarini jumhuriyat va xorijiy davlatlarda targ'ibot qilish» dan iboratligi belgilab olindi.²⁵

O'zbekiston Bastakorlar uyushmasining a'zolari ozod va obod Vatanimizning musiqiy madaniyatini rivojlantirish jarayonida faol ijod qilmoqdalar. Mustaqillikning o'tgan davrida kompozitorlar A. Navoiy nomidagi opera va balet teatrini, ayniqsa, Muqimiy nomidagi musiqali teatrni va viloyatdagi barcha teatrlarni, milliy simfonik orkestrni, xor jamoalarini o'zbek xalq cholg'u asboblari orkestrlarini, estrada simfonik orkestrini, kamer simfonik orkestrini, drama teatrlarni, bolalar xor jamoalarini, O'zbekiston Mudofaa vazirligi, Ichki ishlar vazirligi va chegarachilar qo'shinlari tarkibidagi «Ashula va raqs ansambli» va damli cholg'u asboblari orkestrlari va boshqa ijrochi jamoalarining repertuarlarini yangi - yangi musiqiy asarlar, spektakllar bilan doimiy ravishda boyitib kelmoqdalar. Shu bilan birga uyushma a'zolari respublikamizda har yili o'tkazilayotgan «O'zbekiston — Vatanim manim» qo'shiq tanlovida, har ikki yilda Samarqand shahrida o'tkazilayotgan «Sharq taronalari» xalqaro musiqa festivallarida faol qatnashmoqdalar. Zamonaviy simfonik musiqa san'atini rivojlantirish va targ'ib qilish niyatida O'zbekiston Bastakorlar uyushmasi, O'ztele-radio kompaniyasi, O'zbekiston Respublikasi madaniyat ishlari vazirligi va «O'zbeknavo» bilan hamkorlikda har ikki yilda Toshkent «Xalqaro simfonik musiqa festivali» nomli anjumanni, Yoshlar «Ilhom» teatr jamoasi har yili Toshkentda «Xalqaro zamonaviy musiqa festivalini», Bastakorlar uyushmasi «Davr sadolari» anjumanini o'tkazib kelmoqda.²⁶ 1995 yilning 1- 6 noyabrida O'zbekiston Bastakorlar uyushmasi X qurultoyini o'tkazdi. 6 kun davom etgan qurultoy dasturida kompozitorlarning turli shakl va janrlarda yaratgan asarlari jarangladi. Konsert dasturida quyidagi sahna asarlari tomoshabinlar etiboriga havola etildi: N.Zokirovning «Taxtga yo'l», M. Bafoyevning (O. Uzoqov va J. Kamol librettosi) «Umar Hayyom», S. Jalil va T. To'lalarning «Malikai sayyor» operalari, S. Hayitboyev, E. Samandarovlarning «Bashorat», F. Alimov, O. Umarbekov, R. Ma'diyevlarning «Fotima va Zuhra», Sh. Shoyimardonova, X. Gulomlarning «Muhabbat navosi» musiqali dramalari, A. Mansurov, N. Qobillarning «Bir soatlik halifa» musiqali komediyasi namoyish etildi. Qurultoy tashkiliy masalani ham ko'rib chiqdi. Uyushmaning kengash a'zolari saylandi. Kengash raisi lavozimiga kompozitor Rustam Abdullayev, o'rinbosarlar etib kompozitor Habibulla Raximov, musiqashunos Ravshan Yunusov va bastakor Avaz Mansurovlar, taftish hay'ati va uning raisi qilib musiqashunos Rustambek Abdullayev saylandi. Uyushma «O'zbekiston Bastakorlar uyushmasi» deb ataldi va Nizomga ayrim o'zgarishlar kiritildi. Bugungi kun maktablarida musiqa darslarini samarali tashkil etishda musiqa o'qituvchisining roli katta. O'zbek bastakorlari xayoti va

²⁵ T. G'ofurbekov. XX asr o'zbek musiqasi va Yunus Rajabiy. //Musiqi ijodiyoti masalalari. I to'plam. – T., 1997.

²⁶ «Pedagogik texnologiya – o'quv jarayonini amalga oshirishning mazmuniy texnikasi» (V.P.Bespalko)

ijod tarixini o'rgatish o'quvchilarda Vatanparvarlik ,baynalminallik,kasbga sadoqat kabi tuygular fazilatlarini shakllantiishi shubxasiz.

FOYDALANLIGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston PF-da harakatlanish harakati" F-4947-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Madaniyat va san'at sohasini yana yordam va takomil boshqarishga doir tadbirlar" gi Qarori. 2017 yil 31-may №PQ-3022. "Xalq so'zi" gazetasi 1 iyun, 2017 y.
3. Sh.M.Mirziyoev. huquq barqarorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq xalqligining garovi. T.: "O'zbekiston", 2017
4. E.Qobilova The role of a music teacher in the process of educating Children`s moral feelings Scopus(International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)DOI:10.9756/INTJECSE/V14I6.240 ISSN: 1308-5581 V0ol 14, Issue 06 2022
5. E.Qobilova Classical music and youth education Impact factor((Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities ISSN: 2249-7315 Vol. 12, Issue 09, September 2022 SJIF 2022 = 8.625 A peer reviewed journal)
6. E.Qobilova Formation of creativity in preschool children by means of folk instruments using advanced foreign experience Impact factor(ISSN: 2776-0979, Volume 3, Issue 10, Oct., 2022)
7. E.Qobilova Educationsinificance of teaching the history of Turkish Art and culture to students Impact factor Published by International journal of Social Sciences & Interdisciplinary Research, under Volume 12. 02 february 2023
8. E.Qobilova Formation of creativity in preschool children by means of folk instruments using advanced foreign experience Impact factor(ISSN: 2776-0979, Volume 3, Issue 10, Oct., 2022)
9. E.Qobilova Technologies of forming musical creativity of school children Impact factor Published by International journal of Social Sciences & Interdisciplinary Research, under Volume 12. 02 february 2023
10. E.Qobilova The role of Azerbaijan classical music of forming the virtue of internationality in students Impact factor Published by International journal of Social Sciences & Interdisciplinary Research, under Vol 12. 2 february 2023.
- 11 E.Qobilova. Forming a sense of internationality in students through the traditional music of Azerbaijan.IBAST issn;2750-3402/volume 3,issue10 oktober.
- 12.E.Qobilova. "Musiqqa o'qitish metodikasi va maktab repertuari."darslik.2023.
- 13.M.Djumabayeva. Methods of children's voice development in music culture lessons. ISSN 2277-3630 (online), Published by International journal of Social Sciences & Interdisciplinary Research., under Volume: 12 Issue: 02 in February-2023
14. M.Djumabayeva. Forming the quality of creativity in students by teaching the life and work of composer Sulaymon Yudakov.ISSN 2277-3630 (online), Published by

International journal of Social Sciences & Interdisciplinary Research., under Volume: 12
Issue: 02 in February-2023